

УДК 349.42

DOI <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2020.1.8>

Коверко Ю. А.,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри права

Львівського національного університету ветеринарної медицини

та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІМЕЙНИХ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ

LEGAL FUNDAMENTALS OF THE STATE SUPPORT OF FAMILY FARM BUSINESS

У статті розглянуто правові засади державної підтримки діяльності на розвитку сімейних фермерських господарств. Досліджено напрямки, за якими здійснюється підтримка сільськогосподарських товаровиробників в Україні. Встановлено, що сьогодні сімейні фермерські господарства можуть претендувати на надання їм безвідсоткових кредитів через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, надання додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування, надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, надання державної підтримки за програмою розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції. У рамках фінансової підтримки на розвиток фермерських господарств сімейні фермерські господарства можуть отримати часткову компенсацію вартості насіння сільськогосподарських рослин вітчизняного виробництва, часткову компенсацію витрат, пов'язаних із наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами, часткову компенсацію вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; бюджетну субсидію на одиницю оброблюваних угідь, спеціальну бюджетну дотацію за утримання корів молочного напрямку продуктивності.

Запропоновано шляхи вдосконалення підтримки сімейних фермерських господарств, серед яких – розробка та реалізація програм підтримки з державного та місцевих бюджетів безпосередньо сімейних фермерських господарств, а також підтримка особистих селянських господарств під час їх трансформації в сімейні фермерські господарства, сільській молоді, яка вирішила займатися фермерством, сімейним фермерським господарствам при створенні кооперативів.

Ключові слова: сільськогосподарські товаровиробники, фермерські господарства, сімейні фермерські господарства, державна підтримка, фінансова підтримка.

The legal basis of state support for the development of family farms are considered in the article. Types of support for agricultural producers in Ukraine have been studied. It is established that today family farms can apply for interest-free loans through the Ukrainian State Farm Support Fund, additional financial support through the mechanism of additional payment in favor of insured persons - members / heads of family farms without acquiring the status of a single contribution legal entity. language state social insurance, providing financial support for the development of farms, providing state support under the program of livestock development and processing of agricultural products. As part of financial support for farm development, family farms may receive partial compensation for the cost of seeds of domestically produced agricultural plants, partial compensation for costs associated with the provision of agricultural advisory services, partial compensation for the cost of purchased agricultural machinery and equipment of domestic production; budget subsidy per unit of arable land, special budget subsidy for keeping dairy cows.

Ways to improve the support of family farms are suggested, including the development and implementation of support programs from the state and local budgets directly to family farms, as well as support for personal farms in their transformation into family farms, rural youth who decided to farm, family farmers when creating cooperatives.

Key words: agricultural producers, farms, family farms, state support, financial support.

Постановка проблеми. Тривалий час сімейне фермерство є однією із найпоширеніших форм ведення сільського господарства у світі. В Україні процес інституційної формалізації сімейних фермерських господарств розпочався лише декілька років тому – Законом України «Про внесення змін

до Закону України «Про фермерське господарство» щодо стимулювання створення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 1067-VIII від 31.03.2016 р. поряд із фермерськими господарствами виділено сімейні фермерські господарства із можливістю їх ведення у статусі юридичної

особи або фізичної особи-підприємця. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законів України щодо стимулювання утворення та діяльності сімейних фермерських господарств» № 2497-VIII від 10.07.2018 р. визначено особливості створення та діяльності сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи.

Та незважаючи на те, що законодавча база, яка регулює діяльність сімейних фермерських господарств, вже сформована, їх створення відбувається дуже повільно. Очевидно, що належна державна підтримка сприятиме створенню та успішному функціонуванню сімейних фермерських господарств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблематики державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників займалися такі науковці як П. Саблук, В. Юрчин, М. Малік, О. Шпикуляк, В. Мамчур, С. Лушпаєв, Л. Купченя, Х. Григор'єва та багато інших. Разом із тим правове регулювання державної підтримки сімейних фермерських господарств потребує більш детальнішого вивчення.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливою умовою ефективного функціонування сільськогосподарських товаровиробників є державна підтримка їх діяльності та розвитку. Державна підтримка сільського господарства являє собою комплекс законодавчо та організаційно визначених довгострокових фіскальних заходів, спрямованих на забезпечення сприятливих умов для сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, формування конкурентного середовища з метою забезпечення конкурентоспроможності аграрного сектора, задоволення внутрішнього попиту в продуктах харчування і формування експортного потенціалу галузі [1, с. 6]. Вона полягає у цілеспрямованому впливі держави на сільське господарство з метою сприяння діяльності сільськогосподарських товаровиробників, прийняття задля цього законів і підзаконних нормативно-правових актів у сфері сільського господарства, а також удосконалення системи органів, які здійснюють державне регулювання розвитку даної галузі [2, с. 120].

Необхідність державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників визначена Стратегією розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року та Концепцією Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Питання державної підтримки діяльності виробників сільськогосподарської продукції врегульовані законами України «Про державну підтримку сільського гос-

подарства України» № 1877-IV від 24.06.2004 р., «Про фермерське господарство» № 973-IV від 19.06.2003 р. та багатьма іншими нормативно-правовими актами.

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про фермерське господарство» щорічно у проекті Державного бюджету України та проектах місцевих бюджетів передбачаються кошти на підтримку фермерських господарств. Новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення, а у труднодостатніх населених пунктах – п'ять років), фермерським господарствам з відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, та іншим фермерським господарствам надається допомога за рахунок державного і місцевого бюджетів, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств. Кошти Державного бюджету України також спрямовуються на меліорацію земель, на консервацію та рекультивацію малопродуктивних сільськогосподарських угідь, на придбання сільськогосподарської техніки. За рахунок місцевих бюджетів фермерським господарствам може надаватися допомога у будівництві об'єктів виробничого і невиробничого призначення, житла, проведенні заходів щодо землеустрою [3]. Щодо фермерських господарств зі статусом «сімейні», то їм надається додаткова державна підтримка, в тому числі на сплату єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам» від 25 серпня 2004 р. № 1102 визначено механізм використання коштів через Український державний фонд підтримки фермерських господарств і його регіональні відділення. Відповідно до Порядку фінансова підтримка надається на конкурсних засадах на поворотній основі за бюджетною програмою «Надання кредитів фермерським господарствам» у розмірі, що не перевищує 500 тис. гривень, із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення бюджетних коштів: новоствореним фермерським господарствам та фермерським господарствам із відокремленими фермерськими садибами, фермерським господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані в гірських населених пунк-

тах, на поліських територіях, – строком від трьох до п'яти років для виробництва, переробки і збуту виробленої продукції, провадження виробничої діяльності; іншим фермерським господарствам – строком до п'яти років для придбання техніки, обладнання, поновлення обігових коштів, у тому числі для придбання маточного поголів'я сільськогосподарських тварин (телиць, нетелей, корів, свиноматок, ярок, вівцематок, кізочок та козоматок) та проведення оцінки відповідності виробництва органічної продукції (сировини), виробництва та переробки сільськогосподарської продукції, будівництва та реконструкції виробничих і невиробничих приміщень, для закладення багаторічних насаджень, розвитку кредитної та обслуговуючої кооперації, в тому числі для сплати пайових внесків до пайових фондів сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, утворених фермерськими господарствами самостійно або разом із членами особистих селянських господарств, зрощення та меліорації земель [4].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників» від 8 лютого 2017 р. № 77 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 19 лютого 2020 р. № 109) визначено напрями, за якими розподіляються кошти для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників. Так, бюджетні кошти спрямовуються на: державну підтримку розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції; фінансову підтримку розвитку фермерських господарств; часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів; фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства; надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування [5].

У *Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» від 7 лютого 2018 р. № 106* визначені напрями, за якими надається фінансова підтримка на розвиток фермерських господарств. Такими напрямками є: часткова компенсація вартості насіння сільськогосподарських

рослин вітчизняного виробництва, закупленого у фізичних осіб – підприємців та юридичних осіб, які здійснюють виробництво та/або його реалізацію; часткова компенсація витрат, пов'язаних із наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами; фінансова підтримка сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів; часткова компенсація вартості придбаної сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) – новоствореним фермерським господарствам; бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) для фермерських господарств (крім новостворених); здешевлення кредитів; спеціальна бюджетна дотація за утримання корів молочного напрямку продуктивності фермерському господарству, у власності якого перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства [6].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції» від 7 лютого 2018 р. № 107 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 20 травня 2020 р. № 395) визначено такі напрями, за якими здійснюється державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції: спеціальна бюджетна дотація за наявні бджолосім'ї; часткове відшкодування вартості закуплених для подальшого відтворення племінних тварин, а саме телиць, нетелей, корів молочного, молочно-м'ясного та м'ясного напрямку продуктивності, свинок та кнурців, вівцематок, баранів, ярок, бджолиних пакетів, бджолиних маток, сперми бугаїв і кнурів та ембріонів великої рогатої худоби, які мають племінну (генетичну) цінність; часткове відшкодування вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств із переробки сільськогосподарської продукції; часткова компенсація вартості будівництва та/або реконструкції тваринницьких ферм і комплексів, доїльних залів, підприємств із переробки сільськогосподарської продукції в частині витрат, профінансованих без урахування податку на додану вартість за рахунок банківських кредитів; часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам вартості будівництва та/або реконструкції підприємств із зберігання та переробки зерна; погашення бюджетної кредиторської заборгованості, зареєстрованої в органах

Казначейства, за попередній бюджетний період за напрямом державна підтримка розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції [7].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб - членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» від 22 травня 2019 р. № 565 визначено механізм використання коштів, які спрямовуються на додаткову фінансову підтримку фермерських господарств із статусом сімейних фермерських господарств через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Так, право на отримання доплати мають члени/голова сімейного фермерського господарства без статусу юридичної особи та зареєстроване платником єдиного податку четвертої групи. Доплата надається в таких розмірах: 0,9 мінімального страхового внеску – перший рік; 0,8 мінімального страхового внеску – другий рік; 0,7 мінімального страхового внеску – третій рік; 0,6 мінімального страхового внеску – четвертий рік; 0,5 мінімального страхового внеску – п'ятий рік; 0,4 мінімального страхового внеску – шостий рік; 0,3 мінімального страхового внеску – сьомий рік; 0,2 мінімального страхового внеску – восьмий рік; 0,1 мінімального страхового внеску – дев'ятий та десятий роки [8]. Доплата надається виключно за умови, що голова сімейного фермерського господарства сплачує за себе та за кожного із членів свого фермерського господарства, якщо вони не підлягають страхуванню на інших засадах, єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування у сумі, не меншій за визначений відсоток мінімального страхового внеску.

Відповідно до Закону України «Про Державний бюджет України на 2020 рік» від 14.11.19 р. № 294-IX у Державному бюджеті України на 2020 рік передбачено 4 млрд. грн. на реалізацію бюджетної програми 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» [9], що на 1,9 млрд. грн. менше, ніж було передбачено у 2019 р. Відповідно до Розподілу коштів за бюджетною програмою КПКВК 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» на 2020 рік, затвердженого наказом Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10 квітня 2020 року № 687,

на фінансову підтримку розвитку фермерських господарств передбачено 380 млн грн, підтримку розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції – 1000 млн грн, часткову компенсацію вартості сільськогосподарської техніки та обладнання вітчизняного виробництва – 1000 млн. грн., фінансову підтримку заходів в агропромисловому комплексі шляхом здевелювання кредитів – 1200 млн. грн., фінансову підтримку розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства – 400 млн. грн.. надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування – 20 млн грн [10].

Щодо підтримки з місцевих бюджетів, то, зокрема, у Проекті Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021–2027 роки визначені такі напрями фінансової підтримки на конкурсних умовах за рахунок коштів обласного бюджету: фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу, фізичних осіб шляхом компенсації відсотків за кредитами (позиками), залученими в банківських установах чи кредитних спілках у національній валюті, та відсотків за комісію супроводження договорів фінансового лізингу; фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу на зворотній основі у вигляді пільгових кредитів на реалізацію бізнес-планів; фінансова підтримка сімейних фермерських господарств у вигляді безповоротної фінансової допомоги на реалізацію інвестиційного проекту; фінансова підтримка у вигляді дотації на молодняк ВРХ віком до 6-ти місяців членам сільськогосподарських кооперативів; фінансова підтримка суб'єктів господарювання у вигляді часткового відшкодування вартості насіння жита та гречки вітчизняного виробництва; фінансова підтримка суб'єктів господарювання у сфері органічного виробництва у вигляді часткового відшкодування вартості сертифікації органічного виробництва та заготівлі органічних об'єктів рослинного світу [11]. Кошти обласного бюджету у вигляді безповоротної фінансової допомоги будуть надаватися тим сімейним фермерським господарствам, які здійснюють чи започаткували діяльність з виробництва продукції сільського господарства, її зберігання, переробки на реалізацію інвестиційного проекту мікропідприємництва (до 100,0 тис. грн. на придбання сільськогосподарської техніки та технологічного обладнання для

забезпечення діяльності суб'єктів господарювання в галузях садівництва, ягідництва, виноградарства, овочівництва, бджільництва, рибиництва, дрібного тваринництва, діяльності із виробництва молока, м'яса, переробки та зберігання сільськогосподарської продукції; придбання поголів'я тварин; придбання систем крапельного поливу, тепличних конструкцій).

Висновки. 1. Запорукою розвитку аграрного сектору економіки та сільських територій є функціонування сімейно-фермерського укладу. Протягом останніх років в Україні активно відбувається формування нормативно-правового регулювання державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників, у тому числі і сімейних фермерських господарств.

2. Вже сьогодні сімейні фермерські господарства можуть претендувати на отримання таких видів державної підтримки за рахунок коштів державного бюджету: надання безвідсоткових кредитів через Український державний фонд підтримки фермерських господарств обсязі до 500 тис гривень на конкурсних засадах на поворотній основі для використання на встановлені/

заявлені цілі терміном до 5 років із забезпеченням виконання зобов'язання щодо повернення; надання додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства без набуття статусу юридичної особи, яке зареєстроване платником єдиного податку четвертої групи, єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування протягом 10 років у розмірі від 0,9 до 0,1 мінімального страхового внеску; надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств; надання державної підтримки за програмою розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції.

3. Аби стимулювати створення сімейних фермерських господарств, необхідно передбачити в бюджетах усіх рівнів програми підтримки безпосередньо сімейних фермерських господарств. Важливо також надати підтримку особистим селянським господарствам під час їх трансформації у сімейні фермерські господарства, сільській молоді, яка вирішила займатися фермерством, сімейним фермерським господарствам під час створення кооперативів тощо.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Филюк Г., Піменова О. Зарубіжний та вітчизняний досвід державної підтримки сільськогосподарських виробників. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2015. 5(170). С. 6–10.
2. Купчення Л.І. Еволюція державної підтримки сільського господарства України: правовий аспект. *Проблеми законності*. 2017. Вип. 136. С. 126–132.
3. Про фермерське господарство : Закон України № 973-IV від 19.06.2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text>.
4. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання підтримки фермерським господарствам : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 серпня 2004 р. № 1102. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1102-2004-%D0%BF#Text>.
5. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки сільгосптоваровиробників : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 77. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2017-%D0%BF#Text>.
6. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 107. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-%D0%BF#Text>.
8. Про затвердження Порядку надання сімейним фермерським господарствам додаткової фінансової підтримки через механізм доплати на користь застрахованих осіб – членів/голови сімейного фермерського господарства єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Постанова Кабінету Міністрів України № 565 від 22 травня 2019 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2019-%D0%BF#Text>.
9. Про Державний бюджет України на 2020 рік : Закону України від 14.11.19 р. № 294-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-20#Text>.
10. Про затвердження розподілу коштів за бюджетною програмою КПКВК 1201150 «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» на 2020 рік : наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 10 квітня 2020 року № 687. URL : <https://www.me.gov.ua/Ascod/List?lang=uk-UA&id=d6a26174-d0fd-406b-9c30-7a4043f04eb5&tag=SistemaOblikuPublichnoiInformatsii&fNum=687>.
11. Проєкт Комплексної програми підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021–2027 роки. URL : https://loda.gov.ua/agr_prohramy.